

ROZHOVOR

S JANEM JOSEFEM O TÝLU I FRONTOVÉ LINII KONZERVOVÁNÍ-RESTAUROVÁNÍ

Ing. Jan Josef je další osobností z redakční rady Fóra pro konzervátory-restaurátory, v níž zastupuje Komisi konzervátorů-restaurátorů AMG. Vedli jsme spolu korespondenční rozhovor, ve kterém poodhalil detaily ze své zajímavé profesní minulosti, názory na současný stav oboru i postřehy erudovaného odborníka cizelované praxí v muzejní i památkářské oblasti. Za rozhovor děkuje Pavla Stöhrová.

Můžete, prosím, zrekapitulovat svoji profesní dráhu od absolutoria po současnost a připomenout, co považujete za své dosavadní největší úspěchy a nejzajímavější počiny své praxe?

Od základní školy jsem inklinoval k chemii, a tak jsem se po gymnáziu přihlásil na Vysokou školu chemicko-technologickou v Praze, kde jsem vystudoval obor organická chemie. Původně jsem totiž uvažoval o uplatnění v oblasti lékařské chemie, farmacie apod. Vedle toho jsem ale také měl zájem o památky a během studia jsem téměř propadl zájmu o varhany. Někteří spolužáci si tenkrát vybrali jako specializaci chemickou technologii restaurování památek na Katedře chemie restaurování uměleckých děl (dnes je to Ústav chemické technologie restaurování památek). Když jsem se začal poohlížet po následujícím uplatnění, dostala se mi informace, že ve Státních restaurátorských ateliérech, které byly v té době zakládány, by měli výhledově zájem o organického chemika. Jelikož ale místo nebylo ihned k dispozici, přihlásil

jsem se na studijní pobyt na již zmíněné Katedře chemie restaurování uměleckých děl, kterou v té době vedl Jiří Zelinger. Tak začala moje profesní cesta a rekvalifikace. Téměř po dvou letech se uvolnilo místo konzervátora v Muzeu hlavního města Prahy, kam jsem nastoupil původně jako zástupce za mateřskou, místo Aleny Šilhové, a zůstal jsem tam nakonec dvaadvacet let. To byla škola, ve které jsem poznal sbírkové předměty nejen prostřednictvím konzervace a kolegů historiků, ale také doslova fyzicky při jejich stěhování a převozech. Nejvíce jsem se věnoval konzervaci kovů, ale v muzeu musíte něco vědět o všech materiálech, které se na sbírkových předmětech vyskytují. Také jsem tenkrát od Aleny Šilhové přijal nabídku, možná z mladické nerozváženosti, abych místo ní učil konzervaci skla a keramiky v restaurátorské třídě na Střední průmyslové škole grafické, aby byla zachována již zdárně započatá spolupráce mezi školou a muzeem. Studenti docházeli k nám do laboratoře a konzervovali naše muzejní předměty. Pak jsem tento předmět ještě učil na pomaturitním studiu konzervace, které organizoval Muzeologický kabinet. Zároveň jsem měl také možnost pracovat částečně vědecky, pokud se to dá tak nazvat, v rámci vědeckovýzkumných úkolů Národního muzea a Státních restaurátorských ateliérů a ve spolupráci s VŠCHT. Společně s kolegy z několika dalších institucí jsme založili někdy kolem roku 1985 při Československé vědeckotechnické společnosti odbornou skupinu přírodovědců konzervátorů. Na této platformě jsme mohli organizovat odborné semináře, a tak nahradit vakuum, které nastalo ze strany Muzeologického kabinetu. Také jsem cca šest let vedl Oddělení péče o sbírky, které tehdy provádělo, vedle konzervace a restaurování, zejména evidenci a dokumentaci sbírek, agendu výpůjček a zápůjček a správu depozitářů.

Od roku 2004 jsem pak sedm let strávil v Národním muzeu v Oddělení preventivní konzervace, kde jsme zajišťovali klimatologii prakticky pro všechny objekty muzea. V rámci projektu Barrande se nám podařilo vybudovat laboratoř nedestructivní analýzy, ve které jsem se zabýval rentgenfluorescenční spektroskopii. Také jsem v té době začal vyučovat preventivní konzervaci ve Škole muzejní propedeutiky při AMG.

No a po nucené reorganizaci v Národním muzeu jsem od roku 2011 zaměstnán v restaurátorských dílnách Národního památkového ústavu – Územní památkové správy v Praze, kde jsem se vrátil ke konzervaci kovových předmětů.

Co se týká pracovních úspěchů, tak nevím, zda vůbec existuje nějaký největší a zda je můj. Měl jsem možnost setkat se s řadou výborných kolegů a účastnit se různých odborných komisí a projektů, což mě odborně posunovalo vpřed. Mezi nejzajímavější práce patří konzervace předmětů z klenotnice pražské Lorety, předmětů na výstavu Pražské baroko či souboru archeologických nálezů z laténského období. Z teoretické oblasti mohu zmínit účast v komisí pro restaurování relikvíáře svatého Maura a v Komisi Ministerstva kultury pro restaurování kulturních památek, z poslední doby pak přípravu etického kodexu konzervátora-restaurátora (Dokument o profesi konzervátora-restaurátora AMG), spoluautorství na publikaci Konzervování a restaurování kovů a skriptech pro Školu muzejní propedeutiky.

Znáte osobně konzervátorskou praxi v muzeích i v památkové péči – můžete jednotlivá prostředí porovnat?

Specifika jsou celkem zřejmá. Zatímco v muzeích (s výjimkou skanzenů apod.) jsou sbírkové předměty většinou vyjmuty ze svého původního prostředí a mají tudíž jinou funkci, v památkových objektech je většina předmětů prezentována ve svém autentickém prostředí a pokud možno i ve funkčním stavu. V muzeu můžete předmět vystavovat i v torzálním stavu, důraz by měl být kladen na zachování maximální míry intaktnosti a autenticity. Naopak v památkovém objektu by torza působila nevhodně. Je však řada případů, kdy to takto vymezit nelze. Mezi muzea patří také skanzeny a galerie, a některé zámecké sbírky byly zase již svými původními majiteli budovány jako sbírky muzejní. Dalším faktorem jsou mikroklimatické podmínky. V muzeích bývá prostředí z klimatologického hlediska vhodnější než na zámcích a hradech, kde je např. temperování místností spíše výjimkou. Také úroveň depozitářů je dnes v muzeích lepší než v památkové péči, kde je většina depozitářů umístěna přímo v památkových objektech. Uvedené rozdíly se pak odrážejí v přístupu ke konzervaci a restaurování. Zjednodušeně by se dalo říci, že v negalerijních muzeích je možné a žádoucí upřednostňovat konzervaci preventivní a sanační před restaurováním, kdežto v oblasti památkové péče je restaurování zcela běžné, i když i zde dochází k postupnému posunu od restaurování rekonstrukčního k restaurování konzervačnímu. Naopak u stavební obnovy památkových objektů, zejména exteriérových prvků, je samozřejmě větší podíl rekonstrukčních prací. Je zde ale také oblast konzervační údržby, bez které by došlo v klimaticky náročném prostředí k rychlé degradaci a následně k větším konzervátorským i restaurátorským zásahům. S nadšákou bych muzejní prostředí dnes přirovnal k týlu, kdežto památkovou péči k frontové linii. Co se týká vzájemné inspirace, tak si myslím, že památková péče by měla posílit preventivní konzervaci včetně úrovně depozitářů a dobudovat územní konzervátorské-restaurátorské dílny tak, jak je to navrženo v současné organizační struktuře NPÚ. Muzea by naopak možná mohla oprášit staré úvahy o regionální síti metodických konzervátorských pracovišť, která by poskytovala i poradenství v oblasti restaurování. Muzejní síť je ale, na rozdíl od struktury NPÚ, tvořena samostatnými institucemi s různými zřizovateli, což situaci komplikuje.

Jaké jsou podle Vás silné a slabé stránky současného stavu oboru v českém prostředí, kam by se měl obor ubírat v blízké budoucnosti?

Zcela zásadní pro zachování našeho kulturního dědictví je soustavná snaha o vyváženost mezi ochranou a prezentací. Nadřízené orgány většinou hodnotí památkové a sbírkotvorné instituce hlavně podle návštěvnosti, počtu výstav apod., někdy na úkor ochrany předmětů i objektů. Mám dojem, že tento tlak se zvyšuje společně s tím, jak dochází k prosazování úřednického managementu a politického vlivu. Pro dosažení uvedené rovnováhy je zcela zásadní postavení a kompetence konzervátora-restaurátora ve struktuře instituce.

Významné bylo vydání Dokumentu o profesi konzervátora-restaurátora AMG, který je určen nejen konzervátorům-restaurátorům, ale i odborným správcům sbírek, vedoucím pracovníkům apod. Etiku konzervátorské a restaurátorské práce je nutné neustále připomínat a vysvětlovat studentům i těm, kteří v oboru již pracují. Domnívám se, že vedle vzdělávání konzervátorů-restaurátorů je třeba vzdělávat také ostatní odborné pracovníky, kteří s problematikou konzervace a restaurování přicházejí profesně do styku. Je nutné mít společnou řeč a předpoklady pro spolupráci na kvalitním restaurátorském záměru. V našem prostředí je ale také potřebný stálý odborný dohled, na němž by se měla podílet i profesní sdružení, která kromě případného postihu naopak podpoří konzervátora-restaurátora v případě, že je na něho vyvíjen tlak proti profesně etickým zásadám. V této souvislosti bych vzpomněl na minulou snahu o vytvoření komory konzervátorů-restaurátorů.

Kvalitu restaurátorské práce negativně ovlivňují také současné kontraproduktivní požadavky na výběrová řízení a přidělování dotací, kdy je absolutním kritériem většiny výběrových řízení cena a dotace jsou uvolňovány příliš pozdě. Práce, zejména exteriérové, se pak dostávají do časového presu, což se může velmi snadno projevit na jejich kvalitě. To jsem ale na špatném hrobě... Teď něco potěšujícího. Chtěl bych zmínit

úspěšnou činnost Komise konzervátorů-restaurátorů AMG. Již řadu let se daří každoročně uspořádat odbornou konferenci, je vydáván odborný časopis Fórum pro konzervátory-restaurátory, každoročně také probíhá studentská konference Muzea, památky, konzervace. Dochází k častějším kontaktům mezi muzejními a galerijními restaurátory a restaurátory svobodné profese. Měl bych také připomenout rozvíjející se činnost Metodického centra konzervace, které např. v poslední době uspořádalo několik zajímavých workshopů s publikačními výstupy, a za NPÚ pak činnost centrální laboratoře, postgraduální studium, spolupráci na konferenci Obnova památek aj., vydávání metodických publikací a spolupráci se společností Stop, která pořádá pravidelné semináře a workshopy s příslušnými publikacemi. Z oblasti archivní je třeba také zmínit činnost 10. oddělení Národního archivu, která zahrnuje vedle vlastní konzervace-restaurování také výzkum, poskytování metodické pomoci a organizaci specializovaných konferencí. Omlouvám se těm, které jsem nejmnoval. Řada institucí se podílí na grantových projektech, např. NAKI. Probíhá vysokoškolská výuka konzervace-restaurování v Praze (AVU, VŠCHT), Litomyšli (Univerzita Pardubice), Brně (Masarykova univerzita), Opavě (Slezská univerzita). Tyto školy mají různé zaměření i kvalitu výuky. Velmi smutný je ale klesající zájem o umělecko-řemeslné střední i vyšší odborné školy a tím i klesající úroveň studentů. Přitom z jejich řad pocházejí často kvalitní konzervátoři.

No a k té budoucnosti jsem se již vlastně vyjádřil. Kvalitní vzdělávání, dobrá profesní organizace a odpovídající postavení a ohodnocení konzervátorů-restaurátorů. S tím posledním požadavkem souvisí, mimo jiné, potřeba stabilizace konzervátorů v muzeích a tím pádem i v profesní organizaci. V Komisi konzervátorů-restaurátorů za několik let odejdou někteří aktivní členové ze svých funkcí a je třeba, aby ve výboru i v radě komise působili lidé, kteří jsou v oboru stabilizovaní a mají za sebou již nějaký ten rok praxe. Za úvahu by možná stálo obnovení postgraduálního studia konzervace.

V redakční radě FKR jste zástupcem Komise konzervátorů-restaurátorů, můžete ve stručnosti představit její činnost a případně nastínit „vizi“ toho, jakou funkci by měla plnit?

Komise konzervátorů-restaurátorů je dobrovolné profesní sdružení členů AMG. Podrobnosti o poslání a cílech této komise včetně příslušných dokumentů jsou umístěny na webu AMG (www.cz-museums.cz). Dle Jednacího řádu je poslání Komise KR „přispívat svou odbornou činností především v oblasti konzervace-restaurování k záchraně a zachování kulturního a přírodního dědictví“. Cílem Komise KR je „dosáhnout a udržovat vysokou odbornou úroveň konzervátorské-restaurátorské péče v muzeích, galeriích a všude tam, kde je tato činnost potřebná pro zachování, vědecké zpracování a prezentaci předmětů kulturního a přírodního dědictví“. Komise má regionální (krajské) sekce, jejichž předsedové tvoří radu komise. Komisi pak řídí výbor v čele s předsedou. Podle specializace se členové mohou sdružovat v pracovních skupinách, které mají svůj odborný program. Zatím fungují pracovní skupiny Kovy a Textil. Mezi ty nejvýznamnější činnosti patří každoroční konference konzervátorů-restaurátorů ve spolupráci s Technickým muzeem v Brně, resp. Metodickým centrem konzervace, a příslušným hostitelským muzeem a spolupráce na vydávání Fóra pro konzervátory-restaurátory. Z těch minulých to byla příprava publikace Konzervování a restaurování kovů, Dokumentu o profesi konzervátora-restaurátora AMG atd. V poslední době to je zejména spolupráce na přípravě workshopů o konzervaci kovů a příprava materiálů pro aplikaci Dokumentu o profesi, resp. etického kodexu, v praxi při zpracování restaurátorských záměrů a zadávání restaurátorských prací.

Na víze byste se měla zeptat spíše našeho předsedy Ivoše Štěpánka, já vizionář nejsem. Domnívám se ale, že vedle zachování současné činnosti bychom měli usilovat o udržení a rozšíření konzervátorských pracovišť, jejich stabilizaci, odbornou úroveň a zapojení vedoucích konzervátorů-restaurátorů do rozhodovacích procesů v muzeích. S tím souvisí samozřejmě aplikace Dokumentu o profesi. Pro dobro věci je potřeba zapojit také co nejvíce odborných správců sbírek (kurátorů). Nedostatky v tomto ohledu jsou v osnovách i praxi některých odborných škol. Pochopitelně naše možnosti narážejí na omezené kompetence. Takže, mohla by tedy tou vizí být profesní komora? To si teď netroufám posoudit...